

II.

De ordinatione presbyterorum atque diaconorum.

Ordinationes vero presbyterorum ⁵⁷ et Levitarum, tempore congruo et multis coram astantibus, solemniter agite, et probabiles et doctos viros ad hoc opus provehite ⁵⁸, ut de eorum societate et adju-

mento plurimum gaudeatis. Ponite indesinenter corda vestra in virtute Dei ⁵⁹, et enarrate hæc et cætera divina verba in progenies alteras, quoniam *hic est Deus noster in æternum, et ipse reget nos in sæcula* ⁶⁰. Data 7 Idus Novembris, Saturnino et Gallicano ⁶¹ viris clarissimis consulibus.

⁵⁷ Distinct. 75. Ordinationes presbyterorum. ⁵⁸ Constituite. ⁵⁹ Gelasius, ep. 9. ⁶⁰ Psalm. XLVII, 15. ⁶¹ Gallo.

ANNO DOMINI CGXIV.

CAIUS

PRESBYTER ROMANUS

—

NOTITIA.

(GALLAND, *Biblioth. Patrum*, tom. II, Proleg., p. XXVIII.)

I. Caius, sancti Irenæi contubernalis, an domo Corinthius? Ecclesiæ Romanæ presbyter et episcopus gentium, De Cuii presbyteratu et episcopatu Dodwellus et Fabricius minus belle opinati esse videntur. Rectius Bacchinius.

II. Quo tempore claruit auctor, vir disertissimus. Disputationem scripsit adversus Proculum Cataphrygarum sectatorem. Ex veterum et recentiorum sententia opus eidem asseritur, Parvus Labyrinthus inscriptum.

III. Scripsisse quoque Caius De Canone sacrarum Scripturarum existimatur: in ea fortasse disputatione quam habuit adversus Proculum Montanistam. Hujusce argumenti fragmentum acephalum, haud ita pridem vulgatum, adducitur; ipsique variis conjecturis tribuitur ab editore Muratorio V. C., cujus monitum exhibetur.

IV. Observationes nonnullæ tum in allatum fragmentum, tum in monitum Muratorianum subjiciuntur.

I. Caius, vel Gaius, una cum sancto Irenæo conversatus fuisse, ὃς καὶ συνεπολιτεύσατο τῷ Εἰρηναίῳ, ex subscriptione Actorum martyrii S. Polycarpi existimatur ⁶². Ex qua quidem subscriptione fuisse ipsum domo Corinthium, et cum Irenæo Romam profectum conjicit Moynius ⁶³: sed præter rem, ut censent eruditi *Historiæ litterariæ Gallicæ* auctores ⁶⁴. Illud certius ex Photio ⁶⁵, fuisse Caium Romanæ Ecclesiæ presbyterum, ordinatumque et gentium episcopum. Τοῦτον τὸν Γάϊον πρεσβύτερόν φασι γεγενῆσθαι τῆς κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίας • χειροτονηθῆναι δὲ αὐτὸν τῶν ἔθνῶν ἐπίσκοπον. Mirum sane Dodwellum conjectasse ⁶⁶, Caium Romanæ Ecclesiæ presbyterum, propter ipsas traditiones quas conservavit, appellatum: cum præter Photii testimonium, Eusebius quoque *virum ecclesiasticum*, ἐκκλησιαστικὸν ἄνδρα, illum nominet ⁶⁷. Neque minus mirari subit visum fuisse Fabricio ⁶⁸, apud Photium pro ἔθνῶν ἐπίσκοπον legendum esse Ἀθη-

νῶν: adeo ut, hac lectione fidenter admissa, fuisse Caium Atheniensem episcopum securus pronuntiet. Quis porro nesciat ab initio rei Christianæ in more positum institutoque majorum fuisse, ut episcopi crearentur qui nulli certæ Ecclesiæ præsiderent? « In Ecclesiis ex gentibus tantum fundandis (verba sunt Bacchini V. C. ⁶⁹) Petrum successoresque pontifices priores, id servasse compertum, ut episcopi crearentur, antequam gentiles quibus illi præesse debebant, converterentur. Id ex veteribus et sincerioribus Ecclesiarum monumentis liquido constat. Missi sunt plures episcopali caractere insigniti a Petro et successoribus in Italiæ Hispaniarum, Britanniæ, Africæ, Galliarum regiones, qui Ecclesias sibi constituerent, gentilibus ad veritatis lumen conversis. Ita in Oriente ubi Judæi frequentes degebant, conversis ex circumcissione et præputio dati sunt episcopi: in Occidente, ubi Judæi vel rari vel eorum nullus, epi-

⁶² Vide tom. V nostr. *Biblioth. la France*, tom. I, part. 1, pag. 356. ⁶³ Moyn. ad Var. sacr. pagg. 937, 940. ⁶⁴ Hist. littér. de ⁶⁵ Phot. *Bibl.*, cod. 48. ⁶⁶ Dodw. *Dissert.* 3 Iren. § 31, p. 284. ⁶⁷ Euseb. *Hist. eccl.*, lib. II, cap. 25. ⁶⁸ Fabric. *Bibl. Gr.*, tom. V, pag. 267. ⁶⁹ Bacchin., *De eccl. hierarch. origin.*, part. 1, cap. 3, § 19, pag. 266.

scopi creati qui gentiles converterent. Ibi Ecclesiae A
episcopos receperunt : hic episcopi, quas regerent
Ecclesias fundarunt. Ordinatos propterea primis
Ecclesiae temporibus in Occidente, non modo certae
gentis quae in fide erudiri deberet, sed etiam crea-
tos non certae gentis nec certae regionis episcopos
novimus, qui gentibus praedicantes, ubi consisterent
ibi certam sibi sedem fundarent. Ejus rei, et post
apostolica tempora in moribus positae, et ab aposto-
lis procul dubio fluentis, certum documentum ex-
hibet Photius ⁷⁰...Id nempe ab initio obtinuerat, ut
hujusmodi Evangelii emissariis, orbis gentilium ad
Christum converteretur, qui Romanae sedis tan-
quam metropolis colonias fundarent in Occidente, de
quibus Innocentius I epist. ad Decentium Eugubi-
num haec habet : *Legant si in his provinciis alius B*
apostolorum invenitur, aut legitur docuisse. Quod si
non legant, quia nusquam invenitur, oportet eos hoc
sequi quod Romana Ecclesia custodit, a qua eos ini-
tium accepisse non dubium est. Hactenus vir do-
ctus, Sed hac de re Tillemontium quoque consulas ⁷¹
velim.

II. Claruit Caius, vir disertissimus, λογιώτατος
ἀνὴρ ⁷², sub Zephyrino Romanae urbis episcopo, ut
post Eusebium ⁷³ tradit sanctus Hieronymus ⁷⁴, An-
tonino Caracalla imperante, id est, saeculo III in-
eunte, sive circa aerae vulgaris annum 212. Inter ejus
scripta celebratur Disputatio adversus Proculum
Montani sectatorem, quam *valde insignem* Doctor
maximus; *accuratam*, σπουδαίαν, Photius appellat ⁷⁵ :
cujus fragmenta ex Eusebio descripsimus.

Stylum item strinxisse Caius adversus Artemo-
nis haeresim, suamque lucubrationem *parvum La-*
byrinthum inscripsisse, ex veterum monumentis
perhibetur. Hujus quidem scripti tria insignia fra-
gmenta nobis servavit Eusebius ⁷⁶; qui tamen tum
auctoris nomen, tum operis titulum reticet. Hinc
nonnulli apud Theodoretum ⁷⁷ Origeni opus perpe-
ram tribuisse noscuntur. Sic enim ille : Κατὰ τῆς
τούτων αἰρέσεως ὁ μικρὸς συνεγράφη Λαβύρινθος,
ὃν τινες Ὀριγένους ὑπολαμβάνουσι πόνημα· ἀλλ' ὁ
χαρακτήρ ἐλέγχει τοὺς λέγοντας. « Contra istorum
(Artemonis et Theodoti coriarii) haeresim conscri-
ptus est *parvus Labyrinthus*, quem nonnulli Origenis
opus esse putant : sed eos qui hoc dicunt, stylus re-
darguit. » Neque aliter Photius. Plerique tamen re-
centiorum genuinum fetus parentem Caium agnos-
cunt. Jamque rem confecisse videtur Pearsonius
his verbis ⁷⁸ : « Quin scriptor qui adversus Artemonis
haeresim sub Zephyrino scripsit, idem fuit cum
eo qui sub Antonino Severi filio disputationem
cum Proculo Montanista iniit, nempe Caius, dubi-

tari non debet. Quamvis enim Eusebius nec nomen
auctoris nec libri titulum ex quo excerpta verbatim
transcripsit, commemoret, titulum tamen libri co-
gnoscimus μικρὸν Λαβύρινθον fuisse. Nam non
tantum Nicephorus affirmat ⁸⁰, τὸν μικρὸν εἰρημένον
Λαβύρινθον redarguisse absurditatem Artemonis et
Theodoti, quam beatus Victor depugnavit ; sed et
Theodoretus ⁸¹ trium pericoparum apud Eusebium
summam ex *parvo Labyrintho* deducit, de Theodoto
agens. *Parvum* autem hunc *Labyrinthum* Photius
Γαίου πόνημα agnoscit ⁸², τῆ ἀληθείᾳ αὐτοῦ συνε-
ταχότος, quod re vera ille composuit, qui et διάλε-
ξιν contra Proculum Montanistam edidit. » Hactenus
vir eruditus. Haud velim tamen omittas quae in
eamdem sententiam observant doctissimi viri, Til-
lemontius ⁸³, *Historiae litterariae Gallicae* auctores ⁸⁴,
nec non Wesselingius ⁸⁵.

III. Tribus hujusce operis excerptis Eusebianis
quae cum notis Valesii et Coutantii protulimus, fra-
gmentum acephalum *de Canone sacrarum Scriptura-*
rum addidimus, haud ita pridem a cl. Muratorio
evulgatum : cujus proinde monitum hic apponere
operae pretium existimamus. Sic autem se habet ⁸⁶ :
« Asservat Ambrosiana Mediolanensis bibliotheca
membranaceum codicem, e Bobiensi acceptum, cu-
jus antiquitas pæne ad annos mille accedere mihi
visa est. Scriptus enim fuit litteris majusculis et
quadratis. Titulus praefixus omnia tribuit Joannæ
Chrysostomo, sed immerito. Mutilum in principio co-
dicem deprehendi. . . . Ex hoc ergo codice ego de-
cerpsi fragmentum antiquissimum, ad Canonem di-
vinarum Scripturarum spectans. Nulli diligentiae pe-
perci ut ejus auctorem detegerem, simulque re-
scirem num hactenus editum fuerit. Nisi me fefel-
lerunt oculi, aut complurium librorum defectus
quem non semel doleo, nusquam deprehendi evul-
gatum; ac propterea spes mihi superest, fore ut li-
bentius a lectoribus excipiatur, ac praecipue quod
antiquitatem redoleat maxime venerabilem. Si con-
jecturam meam exserere fas est, in illam opinionem
feror, tribuenda haec esse *Caio Ecclesiae Romanae*
presbytero, qui sub Victore et Zephyrino pontificibus,
teste Photio ⁸⁷, hoc est, qui circiter annum Chri-
sti 196 floruit. Disputationem Caii istius, *disertis-*
simi viri, habitam Romae temporibus Zephyrini ad-
versus Proclum quemdam Cataphrygarum haeresis
propugnatorem, memorat Eusebius Caesariensis ⁸⁸;
in qua ille dum adversariorum in componendis no-
vis Scripturis temeritatem et audaciam sugillat, τῶν
τοῦ ἱεροῦ Ἀποστόλου δεκατριῶν μόνων ἐπιστολῶν
μνημονεύει, τὴν πρὸς Ἑβραίους μὴ συναριθμήσας
ταῖς λοιπαῖς· ἐπεὶ καὶ εἰς δεῦρο παρὰ Ῥωμαίων τι-

⁷⁰ Phot. Bibl. cod. 48, ubi de Caio, cujus loci verba modo retulimus. ⁷¹ Tillem., Mém. tom. II, pag. 255, art. 5e, sur la persécut. d'Adrien. ⁷² Euseb. Hist. eccl. lib. VI, cap. 20. ⁷³ Id. ibid. lib. II, cap. 25. ⁷⁴ Hieron., De vir. illustr., cap. 59. ⁷⁵ Phot. l. c. ⁷⁶ Euseb., Hist. ecc. lib. V, cap. 28. ⁷⁷ Theodor., Hæret. fab. lib. II, cap. 5, p. 200. ⁷⁸ Phot., l. c. ⁷⁹ Pearson., opp. post. Dissert. 2, cap. 1, § 3, pag. 148. ⁸⁰ Niceph., Hist. eccl. lib. IV, cap. 20. ⁸¹ Theodor., l. c. ⁸² Phot. l. c. ⁸³ Tillem., Mém., t. III, pag. 176. ⁸⁴ Hist. littér. de la France, tom. I, part. I, pag. 359. ⁸⁵ Wesseling., lib. Probabil. cap. 21, pagg. 173, 177. ⁸⁶ Murat., Antiqq. Ital. med. æv., tom. III, pag. 851 seqq. ⁸⁷ Phot., Bibl. cod. 48. ⁸⁸ Euseb., Hist. eccl. lib. VI, cap. 20.

σιν, οὐ νομιζέται τοῦ Ἀποστόλου τυγχάνειν: *tredecim tantum divini Apostoli recenset Epistolas, eam quæ ad Hebræos inscripta est, cum reliquis non adnumerans. Sane hæc epistola Etiamnum a quibusdam Romanis Apostoli esse non creditur.* Sanctus Hieronymus totidem fere verbis, de Caio isto loquens ⁸⁹, reddidit sententiam Eusebii: nisi quod addit, *disputationem a Caio habitam sub Zephyrino Romanæ urbis episcopo, id est sub Antonino Severi filio*; ac propterea secundum illum Caius hæc scripserit circiter annum vulgaris epochæ 212. Addit etiam de eadem epistola: *Sed et apud Romanos usque hodie quasi Pauli Apostoli non habetur*; cum tamen Eusebius tantum scripserit *apud quosdam Romanos*. Photius quoque l. c. auctor est, *Caium tredecim duntaxat beati Pauli Epistolas enumerasse, non recepta in censum quæ est ad Hebræos*. Ille quoque hæc ab Eusebio hausit. Cæterum non est hujus loci recensere, quibus auctoribus et rationibus in Canonem sacrarum Scripturarum merito recepta deinde ab omnibus fuerit Epistola ad Hebræos, de qua idem sanctus Hieronymus ad Evagrium scribens, dicit: *Quam omnes Græci recipiunt et nonnulli Latinorum*. Ita quæstionem hanc jam diu versarunt ac illustrarunt viri doctissimi, ut rursus eandem agitare velle, supervacaneum foret.

« Illud quod ad me spectat, arripio. Hippolytus quoque Portuensis episcopus, Caii supra laudati æqualis, Photio teste ⁹⁰, sensit *Epistolam ad Hebræos non esse Pauli apostoli*. Imo ne temporibus quidem sancti Hieronymi Romana Ecclesia illam inter canonicas Apostoli Pauli Epistolas receperat. Cum ergo eam omiserit Caius presbyter Romanus, scriptor antiquissimus, cæteras recensens; veri videtur simile eidem Caio tribuendum esse fragmentum infra evulgandum, in quo prætermissam plane videas Epistolam ad Hebræos ⁹¹. Accedit et alterum robustius argumentum. Memorat hic scriptor ⁹² celebrem Hermæ librum, titulo *Pastoris* inscriptum, his verbis: *Pastorem vero NUPERRIME TEMPORIBUS NOSTRIS in urbe Roma Herma conscripsit, sedente in cathedra urbis Romæ Ecclesiæ Pio episcopo, fratre ejus*. Jam inter eruditos constat, Hermam floruisse ad dimidium sæculi a Christo nato secundi. Et certe si tunc Romanam cathedram tenuit Pius I papa, illius frater, is librum *Pastoris* scripsisse dicendus est circiter annum Christi 150. At nos supra vidimus, Caium Romanum presbyterum vixisse circiter annum 196, et nihil obstat, quin antea hæc scripserit. At quando fragmenti auctor testatur, Hermam *nuperrime temporibus nostris* librum *Pastoris* conscripsisse, quemnam opportunius quam eundem Caium fragmenti ipsius parentem fuisse conjicias? Tandem scribit fragmenti auctor ⁹³: *Apocalypsim etiam Joannis et Petri, tantum recipimus, quam quidam ex nostris legi in Ecclesia nolunt*. Recte hæc in Caii tempora con-

veniunt. Eusebius enim *Apocalypsim Petri* inter duobios quidem libros recenset ⁹⁴, non tamen abjicit velut hæreticorum fetum. Eodem quoque testante, Clemens Alexandrinus eadem Apocalypsi est usus, non secus ac Epistola Barnabæ. Sozomenus pariter nos monuit ⁹⁵, hanc Apocalypsim *in quibusdam Ecclesiis Palæstinæ usque adhuc singulis annis semel legi*.

« Temporibus etiam Caii ipsius circumferebatur epistola spuria Pauli apostoli *ad Luodicensis*, a sancto Hieronymo et Theodoro explosa, quam Marcion hæresiarcha in subsidium sui delirii adhibuit, uti nos docet sanctus Epiphanius ⁹⁶. At præter hanc ex ipso fragmento nunc discimus, alteram Paulo suppositam fuisse, nempe *ad Alexandrinos*, cujus nescio an quisquam alius meminerit. Cum vero *Apocalypsim Pauli*, ab Augustino et Sozomeno memoratam, scriptor hic nequaquam recenseat; confirmatur sententia Joannis Ernesti Grabii, qui censuit ⁹⁷ erupisse hanc imposturam sæculo duntaxat Ecclesiæ Christianæ iv. Hic quoque videas memorari *librum Psalmorum* a Valentino hæresiarcha elaboratum. Unus Tertullianus, quod sciam, istos indicavit, scribens ⁹⁸: *Nobis quoque ad hanc speciem Psalmi patrocinauntur, non quidem apostata et hæretici et Platonici Valentini, sed sanctissimi et receptissimi prophetæ David*. Quis vero fuerit *Miltiades* ille hæreticus, sive *Miltiades* cujus est mentio in hoc fragmento, divinent alii. Profecto non fuerit *Miltiades* rhetor, ab Eusebio ac Hieronymo laudatus, qui sub Antonino Commodo multa scripsit pro catholica Ecclesia. Age vero jam proferamus fragmentum ipsum e vetustissimo codice Ambrosiano decerptum, atque illud eruditorum omnium examini subjiciamus, nulum demendo ex erroribus, quibus librariorum imperitia scripturam saturavit atque sædavit, quanquam nihil ii obstant quominus pretium rei intelligamus. » Huc usque doctissimus Muratorius.

IV. Post tanti viri judicium liceat et nobis nonnullas observationes adjicere, quibus ejus sententia magis magisque firmetur. Et primum quidem illud advertimus, fragmenti auctorem ex eo quod haud recenseat inter Scripturas canonicas Epistolam ad Hebræos, apprime referre sive sodalem sive discipulum Irenæi, Caium nimirum Ecclesiæ Romanæ presbyterum, ut superius ostendimus. Siquidem sanctus ille Lugdunensis antistes, teste Stephano Gobaro tritheita apud Photium ⁹⁹, eandem Epistolam periade non admittebat. Hic tamen haud omitendum edicere, a primis Christianæ religionis temporibus Clementem Romanum Pauli apostoli συνεργόν ¹, adeoque Romanam Ecclesiam, canonicam illius Epistolæ auctoritatem agnovisse ²: quod miror sacros interpretes hactenus præterisse. Si ejusmodi fragmentum incunte hoc sæculo in lucem fuisset editum, nullus dubito quin illud in suos usus con-

⁸⁹ Hieron. De vir. illustr., cap. 59. ⁹⁰ Phot., Bibl. cod. 121. ⁹¹ Vid. infr. col. 53, § 3. ⁹² Ibid. § 4. ⁹³ Ibid. § 4. ⁹⁴ Euseb., Hist. eccl. lib. III, cap. 23. ⁹⁵ Sozom., Hist. eccl. lib. VII, cap. 19. ⁹⁶ Epiph., Hær. 42. ⁹⁷ Grab., Spicil. tom. I, p. 84. ⁹⁸ Tertull., lib. De carn. Chr., cap. 20. ⁹⁹ Phot., Bibl. cod. 252. ¹ Philip. IV, 3. ² Clem. Rom., epist. 1 ad Corinth., 56

vertisset eruditus Humfredus Hodius, dum *librorum A* *biblicorum numerum ac ordinem juxta sæculorum seriem pertexere studebat* ³.

Illud quoque animadversione dignum occurrit, ut modo monebat noster editor, quod fragmenti scriptor § IV *Miltiadis* hæretici mentionem injiciat. ut propterea æquum fuerit existimare, excerptum istud ad illam disputationem pertinere, quam adversus Proculum Cataphrygarum sectatorem Caius instituit. Asterius enim Urbanus apud Eusebium ⁴ sub ipsum initium operis quod adversus Cataphrygas composuit, *Miltiadis* hæresim nominat. Unde confirmatur Eusebii lectio, sicut et Nicephori eam exscribentis ⁵, a Valesio et Laugo sollicitata, qui loco *Miltiadis* substituendum *Alcibiadem* existimant. Neque aliter Dodwellus ⁶, licet aliam hujus loci causam et rationem ineat.

Sunt præterea notatu plane dignissima, quæ eodem § IV, memoriæ prodidit fragmenti auctor: *PASTOREM, inquit, nuperrime temporibus nostris in urbe Roma Herma conscripsit, sedente cathedra urbis Romæ Ecclesiæ Pio episcopo fratre ejus.* Quibus verbis vim inesse maximam jure censuit eruditissimus editor. Sed, ut vere dicam, est in loci hujus interpretatione Muratoriana, quod non satis assequor. Videtur enim ipse allata verba de Herma viro apostolico accepisse, ejusque respexisse opus quod etiamnum superat, titulo *Pastoris* inscriptum. In hanc autem sententiam ex eo potissimum adducor, quod V. C. illum Hermæ librum *celebrem* vocet, ut vere est *Pastoris* opus cujus auctor Hermas, antiquis Patribus summis laudibus celebratum. Si ejusmodi sit Muratorii sensus et opinio, in nihilum abit ejus *argumentum robustius*: siquidem apostolicus Hermas neque *Pii I frater* existit, neque *ad dimidium sæculi a Christo nato secundi* floruit; qui nimirum centum ante annos sub Clementis Romani pontificatu vixisse comperitur, ut ad volumen I Bibliothecæ nostræ præfati sumus ⁷. Alius igitur quærendus Hermas vel Hermes, qui sæculo n. clarus, Pii I frater fuerit, quique librum *Pastoris* titulo scripserit: quo semel posito, fragmenti acephali auctorem Caium esse constet. Jam vero vir eruditione præstans Justus Fontaninus luculenter ostendit ⁸, Hermetem sancti Pii fratrem *D* plane diversum esse ab Herma, qui opus litteris

consignavit *Pastor* inscriptum. Docet igitur Fontaninus ex Catalogo Bucheriano, Anastasio aliisque, Hermetem Pii fratrem librum scripsisse, nunc deperditum, *de Paschate* die Dominico celebrando, in quo *mandatum continebatur quod ei præceperat Angelus, cum venit ad eum in habitu pastoris.* Unde illi ab angelico *Pastore* cujus visum in suo *de Paschate* libro enarravit, postea cognomentum adhæsit, dictusque inde

Angelicus Pastor, quia tradita verba locutus, ut canit vetustissimus scriptor poematis in Marcionem sub finem libri III. Hæc aliaque plura in eadem sententiam laudatus vir eruditus. Habemus igitur Hermetem Pii I fratrem, cognomento *Pastorem*, qui librum *de Paschate* scripsit.

At enim fragmenti auctor non Hermam cui nomen inditum *Pastor*, sed Hermam *Pastoris* scriptorem appellat. Cui quidem objectioni ut fiat satis, illud unum reponimus quod de Hermæ *Pastore* nos alibi dixisse meminimus. Nimirum, quemadmodum viri apostolici opus antiquis Patribus *Pastor* seu *liber Pastoris* appellatus fuit, inde fortasse derivata denominatione hujusmodi, quod in toto ferme opere *Pastor* inducitur Hermam alloquens et informans: ita quoque contigerit, ut et Hermetis liber *de Paschate* fuerit, nonnullis saltem, *Pastor* nominatus; quia illius auctor *de iis scripsit, quæ ei præcepit Angelus, cum venit ad eum in habitu Pastoris, ut habet Catalogus II Henschenianus*: unde non solum scriptori, sed ejus etiam libro *Pastoris* nomen inhæserit. Hæc tantum in præsentiarum habemus, quibus propositæ difficultati occurramus. Verum eruditorum arbitrio rem definiendam dimittimus.

Cæterum doleo equidem ejusmodi fragmentum esse scædis deformatum erroribus. Sed, ut cum magno Baronio loquar ⁹, *quidquid antiquitas offert, sive corrosum mendosumve sit, accipi tamen grato animo solet.*

De alio autem opere *Περὶ τῆς τοῦ παντὸς οὐσίας*, quod a se scriptum in fine *Labyrinthi* testatur Caius apud Photium loco superius citato, præter ea quæ infra dicenda sunt ubi de Hippolyti scriptis, consulas velim præ ceteris Tillemontium ¹⁰, nec non auctores *Historiæ litterariæ Gallicæ* ¹¹, sed in primis Dodwellum ¹².

³ Hod., de Biblior. textib. origin. lib. IV, cap. 4, pag. 644, seqq. ⁴ Euseb., Hist. eccl. lib. V, cap. 26. ⁵ Niceph., Hist. eccl. lib. IV, cap. 25. ⁶ Dodw. Dissert. 4 Iren., § 38, pag. 371. ⁷ Prolegom. ad Bibl. PP. tom. I, cap. 2, §§ 1 et 2, pagg. 26, 28 (Patr. Gr. t. II). ⁸ Fontan., Hist. litt. Aquil., lib. II, cap. 1, §§ 1 et 2, pagg. 53 seqq. ⁹ Baron., ad ann. 431, § 27. ¹⁰ Tillem., Mém., tom. III, pag. 176. ¹¹ Hist. litt. de la France, tom. I, part. 1, pag. 359. ¹² Dodw. Dissert. 6 Iren., § 18, pag. 403 seqq.

CAII ROMANI PRESBYTERI

FRAGMENTA

Ex Dialogo sive Disputatione adversus Proclum, sectæ Cataphrygarum patronum.

(GALLAND. *Biblioth. vet. Patr.*, II, 203.)

I.

Apud Eusebium *Hist. eccl. lib. II, cap. 25.*

Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν Ἀποστόλων (1) ἔχω δεῖ-
ξαι. Ἐάν γάρ θελήσης ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανόν (2),
ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὀστίαν, εὐρήσεις τὰ τρόπαια τῶν
ταύτην ἰδρυσασμένων τὴν Ἐκκλησίαν.

A Ego vero apostolorum tropæa possum ostendere.
Nam sive in Vaticanum, sive ad Ostiensem viam
pergere libet, occurrent tibi tropæa eorum, qui
Ecclesiam illam fundaverunt.

II.

Idem, lib. III, cap. 28.

Ἄλλὰ καὶ Κήρινθος ὁ δι' ἀποκαλύψεων ὡς ὑπὸ
Ἀποστόλου μεγάλου γεγραμμένων, τερατολογίας
ἡμῖν ὡς δι' ἀγγέλων αὐτῷ δεδειγμένας ψευδόμενος,
ἐπεισάγει λέγων, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπίγειόν εἶναι
τὸ βασίλειον τοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν ἐπιθυμίαις καὶ
ἡδοναῖς ἐν Ἱερουσαλήμ τὴν σάρκα πολιτεύομένην
δουλεύειν. Καὶ ἐχθρὸς ὑπάρχων ταῖς Γραφαῖς τοῦ
Θεοῦ, ἀριθμὸν χιλιονταετίας ἐν γάμῳ ἑορτῆς, θέλων
πλανᾶν (3), λέγει γίνεσθαι.

B Sed et Cerinthus per revelationes quasdam a se
tanquam a magno quodam apostolo conscriptas,
portenta quædam quasi ab angelis sibi ostensa
commentus nobis intröducit, affirmans post resur-
rectionem regnum Christi in terris futurum, ac
rursus homines Jerosolymis degentes cupiditatibus
et voluptati corporis obnoxios fore. Additque ho-
stis ille divinarum Scripturarum, mille annorum
spatium in nuptialibus festis transactum iri, quo

B facilius imperitos homines decipiat.

III.

Ibid., cap. 31.

Μετὰ τοῦτο (4) δὲ προφήτιδες τέσσαρες αἱ Φιλίππου
γεγέννηται ἐν Ἱεραπόλει τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν· ὁ τά-
φος αὐτῶν ἐστὶν ἐκεῖ, καὶ ὁ τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

Quatuor posthæc Philippi filix prophetides fue-
runt Hierapoli Asiæ civitate, ubi etiam earum et
patris Philippi sepulcrum visitur.

CAII ROMANI PRESBYTERI

UT VIDETUR

Fragmenta ex *Parvo Labyrintho* sive ex libro Adversus Artemonis hæresim.

I.

Apud Eusebium *Hist. eccl. lib. V, cap. 28.*

Πασὶ γάρ (5) τοὺς μὲν προτέρους ἅπαντας, καὶ
αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους παρεληφέναι τε καὶ δεδι-

C Affirmant enim priscos quidem omnes, et ipsos
apostolos, ea quæ ab ipsis nunc dicuntur, et acce-

(1) *Τὰ τρόπαια τῶν Ἀποστ.* Hieronymus in epistola
ad Marcellum : *Est quidem ibi sancta Ecclesia ; sunt
tropæa apostolorum et martyrum.* VALES. in *Ad-*
depd.

(2) *Ἐπὶ τὸν Βατικανόν.* Mirum est in omnibus
nostris codicibus uno consensu haberi Βατικανόν :
nec aliter legitur in *Chronico* Georgii Syncelli. In
sequentibus verbis ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὀστίαν, om-
nes nostri codices Ὀστίαν habent. Verum in hoc
dissentiant, quod Mazarinus quidem et Medicæus
eodex cum leni spiritu habent Ὀστίαν : Reginus au-
tem et Fuketianus asperum adhibent spiritum.
Porro Vaticanus quidem ad B. Petrum referri de-
bet, qui sepultus est in Vaticano. Ostiensis autem
via Paulum denotat, qui sepultus est in via Ostiense.

(3) *Θέλων σπλανᾶν.* Sic in editione Rob. Ste-
phani, nescio quo casu, excusum est : quem typo-
graphorum errorem secuti sunt postea Genevenses.
Nos vero ex manuscriptis codicibus, et ex Nice-
phori libro veram hujus loci scripturam restituimus,
θέλων πλανᾶν.

(4) *Μετὰ τοῦτο.* Hic locus excerptus quidem est
ex Cæii disputatione ; sed sunt Procli verba, a Cæio
litteris consignata. Sic enim Eusebius l. c. : « Præ-
terea in dialogo Cæii, Proclus adversus quem insti-
tuta est disputatio, de Philippi ejusque filiarum
exitu, sic ait : *Quatuor posthæc,* » etc.

(5) *Πασὶ γάρ, x. τ. λ.* Nicephorus in lib. IV,
cap. 21, hunc librum auctoris ignoti inscriptum
esse dicit : *Μικρὸν λαβύρινθον.* Photius autem in

pisse et docuisse; ac prædicationis quidem veritatem esse custoditam usque ad Victoris tempora, qui tertius decimus a Petro Romanæ urbis episcopus fuit; a Zephyrini autem temporibus qui Victori successit, adulteratam fuisse veritatem. Ac fortasse id quod dicunt, credibile videretur, nisi eis refragarentur primum quidem divinæ Scripturæ, deinde fratrum quorundam scripta, Victoris ætate antiquiora, quæ illi adversus gentes et contra sui temporis hæreticos pro veritatis defensione scripserunt: Justinum intelligo, et Miltiadem, et Tatianum, ac Clementem, aliosque quamplurimos: in quorum omnium libris Christi divinitas astruitur. Nam Irenæi quidem et Melitonis et reliquorum scripta quis est qui ignoret, in quibus Christum Deum simul atque hominem prædicarunt? Psalmi quoque et cantica fratrum jam pridem a fidelibus conscripta, Christum Verbum Dei concelebrant, divinitatem ei tribuendo. Cum igitur tot abhinc annis ecclesiastica doctrina prædicata sit, qui fieri potest, ut omnes usque ad Victoris tempora eam quam isti dicunt doctrinam promulgaverint? Quomodo eos non pudet hujusmodi calumniam adversus Victorem concinnare, cum certo sciant, Theodotum coriarium, qui defectio- nis illius Deum abnegantis parens et auctor fuit, primusque Christum nudum esse hominem asseruit, per Victorem a communione Ecclesiæ ejectum fuisse? Nam si, ut aiunt, Victor eadem sentiebat opinionis illius auctorem ab Ecclesia removit?

A δαχέναι ταῦτα, ἃ νῦν οὗτοι λέγουσι καὶ τετηρηθῆσθαι τὴν ἀλήθειαν τοῦ κηρύγματος μέχρι τῶν Βίκτορος χρόνων, ὅς ἦν τρισκαίδέκατος ἀπὸ Πέτρου ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπος· ἀπὸ δὲ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ζεφυρίνου, παρακεχαράχθαι τὴν ἀλήθειαν. Ἦν δ' ἂν τυχὸν πιθανὸν τὸ λεγόμενον, εἰ μὴ πρῶτον μὲν ἀντέπιπτον αὐτοῖς αἱ θεῖαι Γραφαί· καὶ ἀδελφῶν δὲ τινῶν ἐστὶ γράμματα πρεσβύτερα τῶν Βίκτορος χρόνων, ἃ ἐκεῖνοι πρὸς τὰ ἔθνη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ πρὸς τὰς τότε αἵρέσεις ἔγραψαν· λέγω δὲ Ἰουστίνου καὶ Μιλτιάδου καὶ Τατιανοῦ καὶ Κλήμεντος καὶ ἑτέρων πλειόνων, ἐν οἷς ἅπασιν θεολογεῖται (6) ὁ Χριστός. Τὰ γὰρ Εἰρηναίου τε καὶ Μελέτιωνος καὶ τῶν λοιπῶν τίς ἀγνοεῖ βιβλία, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον καταγγέλλοντα τὸν Χριστόν; Ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν ἀπαρχῆς ὑπὸ πιστῶν γραφεῖσιν (7) τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστόν ὑμνοῦσι θεολογοῦντες. Πῶς οὖν ἐκ τούτων ἐτῶν καταγγελλομένου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος, ἐνδέχεται τοὺς μέχρι Βίκτορος οὕτως ὡς οὗτοι λέγουσι κεκηρυχέναι; Πῶς δὲ οὐκ αἰδοῦνται ταῦτα Βίκτορος καταψεύδεσθαι· ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι Βίκτωρ τὸν σκυτέα Θεόδοτον τὸν ἀρχηγὸν καὶ πατέρα ταύτης τῆς ἀρνησιθεοῦ ἀποστασίας, ἀπεκήρυξε τῆς κοινωνίας, πρῶτον εἰπόντα ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν; Εἰ γὰρ Βίκτωρ κατ' αὐτοὺς οὕτως ἐφρόνει, ὡς ἡ τούτων διδάσκει βλασφημία, πῶς ἂν ἀπέβαλλε Θεόδοτον τὸν τῆς αἵρέσεως ταύτης εὐρετήν;

quæ illorum docet impietas, cur Theodotum opi-

II

Id. Ibid.

Facinus nostra ætate gestum, multis fratrum nostrorum in memoriam revocabo: quod quidem si Sodomis admissum fuisset, ipsos, ut arbitror, incolas ad pœnitentiam provocare potuisset. Erat quidam Natalis nomine, confessor, qui non ita pridem, sed nostra ætate vixit. Hic forte in fraudem inductus est ab Asclepiodoto, et altero quodam Theodoto argentario. Ambo autem isti discipuli erant Theodoti illius coriarii, qui primus ob hanc

Bibliotheca, cap. 48, Caium hujus libri auctorem facit, τοῦτον τὸν Γάϊον πρεσβύτερόν φασιν γεγενῆσθαι τῆς κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίας, συντάξαι δὲ καὶ ἕτερον λόγον ἰδίως κατὰ τῆς Ἀρτέμωνος αἵρέσεως, etc. Hic est ipse liber, cujus fragmenta hic profert Eusebius, quem tamen a *Labyrintho* Photius aperte distinguit. Sed Nicephori sententiam confirmat Theodoretus in lib. II *Hæreticarum fabularum*, capite 5, ubi agens de Theodoto coriario, eamque de Natale episcopo referens historiam quam hic narrat Eusebius, ex libro qui *Parvus labyrinthus* dicitur illam esse depromptam testatur.

(6) *Θεολογεῖται*. De vi ac notione verbi θεολογεῖν, Justino M. primitus usurpati, videsis nostræ hujus *Bibliothecæ* tom. VI, in Indice Græco. Aliorum veterum Patrum complura loca in eandem sententiam profert Sycerus in *Thes. eccl.* tom. I, pag. 1555, § 2.

(7) *Ψαλμοὶ δὲ καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν ἀπαρχῆς ὑπὸ πιστῶν γραφεῖσιν*. Scribendum est ἀπ' ἀρχῆς, ut habet codex Med., Fuk., Savil. et Nicephorus. Porro ex his verbis apparet morem fuisse antiquissimum in Ecclesia, hymnos et psalmos in honorem Christi componere. Certe Plinius in epistola ad

C Ὑπομνήσω γοῦν πολλοὺς τῶν ἀδελφῶν πράγμα ἐφ' ἡμῶν γενόμενον· ὃ νομίζω ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγεγόνει, τυχὸν ἂν κάκεινους ἐνουθέτησε. Νατάλιος ἦν τις (8) ὁμολογητῆς οὐ πάλαι, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμετέρων γενόμενος καιρῶν (9). Οὗτος ἠπατήθη ποτὲ ὑπὸ Ἀσκληπιოდότου καὶ ἑτέρου Θεοδότου τινὸς τραπεζίτου· ἦσαν δὲ οὗτοι ἄμφω Θεοδότου τοῦ σκυτέως μαθηταί, τοῦ πρώτου ἐπὶ ταύτῃ τῇ φρονήσει, μᾶλλον δὲ ἀφροσύνῃ, ἀφορισθέντος τῆς κοινωνίας ὑπὸ Βί-

Trajanum auctor est, Christianos in unum convenientes Christo hymnos canere consuevisse. De his psalmis et hymnis intelligendus videtur Hippolytus in oratione de consummatione mundi sub finem: Τὸ στόμα ἡμῶν πρὸς δοξολογίαν καὶ αἶνον καὶ ψαλμοὺς καὶ ᾠδὰς πνευματικὰς ἠὲ τρέπισα λαλεῖν. Hujusmodi hymnus in honorem Jesu Christi a Clemente Alexandrino compositus exstat ad finem ejus librorum, qui *Paedagogi* inscribuntur.

(8) *Νατάλιος ἦν τις*: Nescio, an hic sit Cæcilius Natalis, qui disputatione Octavii Januarii coram Minutio Felice Romæ habita, ad Christi fidem conversus est, ut scribitur in dialogo Minutii Felicis (cap. 16). Nomen certe convenit, et tempus atque professio.

(9) *Ἐπὶ τῶν ἡμετέρων καιρῶν*. Ad litteram Græcam, nostris temporibus; qua locutione se non rem præteritam ex aliorum memoria narrare, sed recentem, quam ipse oculis perspectam habere potuerit, et quam proxime dixerat ἐφ' ἡμῶν γενόμενον, testari noster auctor significat. CONSTANT, *Epist. Rom. pontiff.* pag. 109, ubi hujusmodi Caii fragmentum in medium profert.

κτορος, ὡς ἔφην, τοῦ τότε ἐπισκόπου. Ἀνεπίσθη δὲ ὁ Νατάλιος ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ σαλαρίῳ ἐπίσκοπος (10) κληρωθῆναι (11) ταύτης τῆς αἰρέσεως, ὥστε λαμβάνειν παρ' αὐτῶν μηνιαῖα δηνάρια ἑκατὸν πενήκοντα. Γενόμενος οὖν σὺν αὐτοῖς, δι' ὀραμάτων πολλάκις ἐνουθετεῖτο (12) ὑπὸ τοῦ Κυρίου· ὁ γὰρ εὐσπλαγχνος Θεὸς καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς (13), οὐκ ἐβούλετο ἔξω Ἐκκλησίας γενόμενον, ἀπολέσθαι μάρτυρα τῶν ἰδίων παθῶν (14). Ἐπεὶ δὲ βαθυμότερον τοῖς ὀράμασι προσεῖχε, δελεαζόμενος τῇ τε παρ' αὐτοῖς πρωτοκαθεδρία, καὶ τῇ πλείστοις ἀπολλυούσῃ αἰσχροκερδεῖα, τελευταῖον ὑπὸ ἀγίων ἀγγέλων ἐμαστιγώθη, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς οὐ σμικρῶς αἰκισθεὶς· ὥστε ἔωθεν ἀναστῆναι, καὶ ἐνδυσάμενον σάκκον, καὶ σποδὸν καταπασάμενον, μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ δακρύων προσπεσεῖν Ζεφυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας οὐ μόνον τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν· συγγέαι τε τοῖς δάκρυσιν τὴν εὐσπλαγχνον Ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ· πολλῇ τε τῇ δεήσει χρησάμενον, δείξαντά τε τοὺς μύλωπας ὧν εἰλήφει πληγῶν (15), μόλις κοινωνηθῆναι (16).

A doctrinam, seu potius insaniam a Victore, ut dixi, tunc temporis episcopo ab Ecclesiæ communione remotus est. Hi persuaserunt Natali, ut accepto salario hæresis illius episcopus crearetur, ea scilicet conditione, ut menstruos centum quinquaginta denarios ab illis acciperet. Sociatus igitur illorum partibus, sæpe a Domino reprehendebatur in visis. Clementissimus enim Deus ac Dominus noster Jesus Christus, eum qui passionum suarum testis existerat, perire extra Ecclesiam nolebat. Sed cum visis illis obtemperare negligeret Natalis, utpote honore primæ apud illos sedis, et turpis lucri cupiditate (quæ multis mortalibus exitio est) inescatus, tandem a sanctis angelis per totam noctem flagris cæsus et gravissime verberatus est: adeo ut primo diluculo consurgens, saccum induerit, et cinere conspersus confestim cum lacrymis ad pedes Zephyrini episcopi sese abjecerit, non solum clericorum, verum etiam laicorum vestigiis advolutus; et Christi misericordiam Ecclesiam ipsam quoque misericordem fletibus suis commoverit, atque concusserit; multisque precibus usus, ostensis etiam vibicibus plagarum quas pertulerat, vix tandem ad communionem admissus est.

III.

Ib. *Ibid.*

Γραφὰς μὲν θείας ἀφόβως βεραδιουργήασιν· πίστεως δὲ ἀρχαίας κανόνα ἠθετήασιν· Χριστὸν δὲ

(10) *Ἐπίσκοπος κληθῆναι*. Ita scriptum præfert codex Regius, cui consentit Rufini interpretatio. Sed quatuor reliqui codices, Maz., Med., Fuk. et Savil. scriptum habent, κληρωθῆναι.

(11) *Κληρωθῆναι*. Non displicet, quod apud Rufinum, nominaretur; ex quo et liquet eum Græce legisse κληθῆναι. Neque vero obscurum est, Natali vanum episcopi sine re nomen indultum fuisse, cum non esset inter illos hæreticos episcopus qui ei ordinationem conferre posset. Hinc non alicujus urbis, sed hæresis illius episcopus nuncupatus est. Quocirca et infra dicitur *prima cathedra* insignitus, non quia episcopis aliquibus, sed quia toti hæresi præsideret. COUSTANT.

(12) *Δι' ὀραμάτων.... ἐνουθετεῖτο*. Rufinus verit, *admonebatur in somniis*. Valesius vero, *corripiebatur in somniis*; et infra, *sed cum nocturnas ejusmodi visiones negligeret*; quo in loco Rufinus non addidit *nocturnas*. In utroque loco placuit literæ Græcæ adhærere, in qua nihil est, unde somniantine an vigilantis hæc visa ostensa sint, conjectemus. Imo Petrus Gillius in *Lexico* observat τὸ ὄραμα, quo constanter utitur noster auctor, de visis vigilantium proprie dici. Ib. — De hujusmodi visis, ex probatissimis Ecclesiæ monumentis antiquioribus complura profert exempla Dodwellus *Dissert.* 4, *Cyprian.*, pag. 57 seqq.

(13) *Θεός.... I. X.* Nemo dixerit *Dei* nomen (a Caio qui Artemonis hæresim refutat) hic improprie Christo attribui: siquidem illum ab Artemone Deum negari non patitur, quem a majoribus, contra hæretici hujus mendacia, Deum assertum esse, Justinus, Miltiadis, Tatiani, Clementis, Irenæi et Melitonis scriptis evincit. COUSTANT.

(14) *Μάρτυρα τῶν ἰδίων παθῶν*. Apud Rufinum, *martyrem suum qui sibi in multis passionibus existerat*. Ib.

(15) *Μύλωπας ὧν εἰλήφει πληγῶν*. Valesius post Rufinum addidit, *pro Christi confessione*. Et hic hærendum Græco duximus: maxime cum fla-

Sacras quidem Scripturas aucter adulteraverunt, primitivæ autem fidei regulam rejecerunt,

C gellorum quibus Natalis a sanctis angelis cæsus est, proxima mentio, plagas pro Christi desertione potius, quam *pro Christi confessione* acceptas, hic intelligi postulet. Ib.

(16) *Μόλις κοινωνηθῆναι*. Hujusmodi indulgentia non solum iis qui a catholica fide abscesserant et ad eam postmodum redierant, sed et mœchis pœnitentibus impertita, Tertulliano valde displicuit. Eam ob causam in lib. *De pudicit.*, n. 15, episcopum ejus nomen reticet, sic sugillat: *Et tu quidem pœnitentiam mœchi ad exorandam fraternitatem in ecclesiam inducens, conciliatum et concineratum, cum dedecore et horrore compositum, prosternis in medium ante viduas, ante presbyteros, omnium laciniis invadentem, omnium vestigia lambentem, omnium genua detinentem; inque eum hominis exitum, quantis potes misericordiæ illecebris, bonus pastor et benedictus papa concionaris, et in parabola ovis capras tuas quæris, tua ovis ne rursus de grege exsiliat*. Quæ verba hic describere visum est non tantum ob consensionem illorum cum iis quæ (a Caio) proxime relata sunt, aut ut ea quæ tunc temporis circa pœnitentes vigeret disciplina, exemplo altero firmaretur: sed et maxime quia nonnulli, nominatimque Pashasius Quesnellus *Dissert.* 1 *de vita et gestis Leonis*, cap. 12, n. 6, papam illum de quo hæc Tertullianus eloquitur, Zephyrinum interpretantur. De ipso quoque Baronius ad annum 216, n. 4, dictum intelligit illud ejusdem lib. 1, cap. 1: *Audio etiam edictum esse propositum, et quidem peremptorium: pontifex scilicet maximus quod est episcopus episcoporum, edicit: Ego et mœchiæ et fornicationis delicta, pœnitentia functis dimitto*. Neque ambiguum est, quin si denotetur Zephyrinus his cap. 1 verbis, idem quoque superioribus cap. 13 carpatur. Non desunt tamen qui utrumque locum ad episcopum Carthaginensem referant; adeo ut is per exaggerationem Tertulliano non insolentem, *pontifex maximus* dictus sit et *episcopus episcoporum*. Verum sive is, sive quisvis alius intelligatur,

D

Christum ipsum denique ignoraverunt: non inquirentes quid sacræ doceant Scripturæ, sed cuiusmodi syllogismorum figura ad confirmandam impietatem suam reperiatur, assidue meditantur. Quod si quis aliquem divinæ Scripturæ locum eis objiciat, examinant utrum connexum an disjunctum syllogismi genus ex eo confici possit. Relictisque atque abjectis sacris Dei Scripturis, geometriæ student; quippe qui terrestres sint et loquantur terrena, et illum qui de cælo advenit ignorant. Euclidis igitur geometria apud nonnullos eorum studiose excolitur; Aristoteles vero et Theophrastus summa admiratione suscipiuntur; Galenus autem a quibusdam etiam adoratur. Proinde istos qui infidelium artibus ac disciplinis ad stabiliendam hæresis suæ opinionem abutuntur, et subtili impiorum hominum versutia simplicissimam divinaram Scripturarum adulterant fidem, remotissimos esse a fide quid attinet dicere? Hinc est, quod divinis Scripturis audacter manus intulerunt, eas a se emendatas esse dicentes. Atque id a me non falso eis objici, quisquis voluerit, facile cognoscet. Nam si quis exemplaria illorum undique conquisita simul inter se contulerit, inveniet profecto, illa inter se plurimum dissentire. Certe Asclepiodoti exemplaria non conveniunt cum illis quæ sunt Theodoti. Multa porro hujusmodi exemplaria nancisci licet, propterea quod discipuli illorum studiose perscripserunt ea quæ a magistris suis, ut ipsi

tum hujus edicto, tum Zephyrini, imo et Dei Natalem lapsum ad pœnitentiam non una ratione provocantis auctoritate, prædamnata est Novatiani duritia, qua lapsis etiam pœnitentibus veniam negari voluit. COUTANT.

(17) Πότερον συνημμένον ἢ διεζευγμένον. Quid sit συνημμένον, et quid διεζευγμένον, docent dialectici. Pronuntiata quæ Stoici ἀξιώματα vocant, alia sunt simplicia, ut illud: *dies est*; alia non simplicia. Ex his quæ non sunt simplicia, alia sunt συνημμένα, id est *connexa*, quæ constant ex duobus diversis pronuntiatis, ut illud, *Si dies est, lux est*. Alia διεζευγμένα, seu *disjuncta*, ut illud, *Aut dies est, aut nox est*. Vide Diogenem Laertium in Zenone. Sextus Empiricus τὸ συνημμένον definit, τὸ συνεστῶς ἐξ ἀξιώματος διαφορουμένου, ἢ ἐξ ἀξιωματῶν διαφερόντων, διὰ τοῦ εἰ ἢ εἴπερ συνδέσμου. Et exemplum connexi quod sit ex pronuntiato διαφορουμένῳ hoc assert: *Si dies est, dies est*. Ex quo corrigendus est Diogenes Laertius in Zenone hoc modo, ἐξ ἀξιώματος μετὰ διαφορουμένου, οἷον, *Εἰ ἡμέρα ἐστίν, ἡμέρα ἐστίν*. Porro tam apud Sextum, quam apud Laertium mallem scribere διαφορουμένου, quemadmodum legitur apud Alexandrum Aphrodisiensem in priora *Analytica*. Nam διαφορούμενον, idem est quod δις λαμβανόμενον. Et hæc quidem de harum vocum interpretatione dicta sufficiant. Quod vero spectat ad hujus loci interpunctionem, scripti codices inter se dissentiunt. Nam Regius quidem codex quem secutus est Robertus Stephanus, post vocem διεζευγμένον, virgulam habet appositam; ut scias, voces illas συνημμένον καὶ διεζευγμένον, referendas esse ad τὸ ῥητὸν quod præcessit: non autem ad σχῆμα συλλογισμοῦ quod proxime sequitur. Sed reliqui codices, Maz. et Med. cum Fuk. et Saviliano, post vocem διεζευγμένον, nullam adhibent distinctionem, sed tantum post vocem συνημμένον. Quam distinctionem secutus Rufinus et reli-

A ἡγνοήκασιν· οὐ τί αἱ θεῖαι λέγουσι Γραφαί, ζητοῦντες, ἀλλ' ὅποιον σχῆμα συλλογισμοῦ εἰς τὴν τῆς ἀθεότητος εὐρεθῆ σύστασιν, φιλοπόνως ἀσκοῦντες· κὰν αὐτοῖς προταίνῃ τις ῥητὸν Γραφῆς θεϊκῆς, ἐξετάζουσι πότερον συνημμένον ἢ διεζευγμένον (17) δύναται ποιῆσαι σχῆμα συλλογισμοῦ· καταλιπόντες δὲ τὰς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Γραφάς, γεωμετρίαν ἐπιτηδεύουσιν· ὡς ἂν ἐκ τῆς γῆς ὄντες καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλοῦντες, καὶ τὸν ἀνωθεν ἐρχόμενον (18) ἀγνοοῦντες. Εὐκλείδης γοῦν παρά τισιν αὐτῶν φιλοπόνως γεωμετρεῖται· Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Θεόφραστος θαυμάζονται· Γαληνὸς γὰρ ἰσως ὑπὸ τινῶν καὶ προσκυνεῖται (19). Οἱ δὲ ταῖς τῶν ἀπίστων τέχναις εἰς τὴν τῆς αἰρέσεως αὐτῶν γνώμην ἀποχρώμενοι, καὶ τῇ τῶν ἀθέων πανουργίᾳ τὴν ἀπλὴν τῶν θεῶν

B Γραφῶν πίστιν καπηλεύοντες, ὅτι μηδὲ ἐγγὺς πίστεως ὑπάρχουσι, τί δεῖ καὶ λέγειν; Διατοῦτο ταῖς θεαῖς Γραφαῖς ἀφόδως ἐπέβαλον τὰς χεῖρας, λέγοντες αὐτὰς διωρθωκένας. Καὶ ὅτι τοῦτο μὴ καταψευδόμενος αὐτῶν λέγω, ὁ βουλούμενος δύναται μαθεῖν. Εἰ γὰρ τις θελήσει συγκομίσας αὐτῶν ἐκάστου τὰ ἀντίγραφα ἐξετάζειν πρὸς ἀλλήλα, κατὰ πολὺ ἂν εὖροι διαφωνοῦντα· ἀσύμφωνα γοῦν ἔσται τὰ Ἀσκληπιάδου (20) τοῖς Θεοδότου. Πολλῶν δὲ ἔστιν εὐπορῆσαι, διὰ τὸ φιλοτίμως ἐγγεγράφθαι τοὺς μαθητὰς αὐτῶν τὰ ὑφ' ἐκάστου αὐτῶν, ὡς αὐτοὶ καλοῦσι, κατωρθωμένα, τουτέστιν ἠφανισμένα. Πάλιν δὲ τούτοις τὰ Ἑρμοφίλου οὐ συνάδει. Τὰ γὰρ Ἀπολλωνίου οὐδὲ αὐτὰ ἑαυτοῖς ἔστιν σύμφωνα. Ἐνεστι γὰρ συγκρίναι

C qui interpretes, *connexum* ac *disjunctum*, duo syllogismorum genera esse existimarunt. Mihi prior distinctio magis placet.

(18) *Τὸν ἀνωθεν ἐρχόμενον*. Christophorus vertit: *Christum qui de cælo venturus est, penitus ignorant*. Quam interpretationem equidem non damno. Sic enim loqui solent sancti Patres de supremo adventu Christi, quo mundum judicaturus est; non quasi de futuro, sed tanquam de præsentī: *ἔρχεται κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς*. Ita Hægesippus in martyrio sancti Jacobi, et alii passim ab Eusebio citati. Possunt tamen hæc verba etiam de primo Christi adventu intelligi, quomodo accepit Rufinus.

(19) *Γαληνὸς γὰρ ἰσως ὑπὸ τινῶν καὶ προσκυνεῖται*. Galenus enim de figuris syllogismorum et de tota philosophia libros conscripserat, ut ex librorum ejus indice cognoscimus. Est autem illustre hoc testimonium de Galeno, quippe quod auctoris sit antiquissimi, et Galeni temporibus pene æqualis. Nec vero ex hoc tantum scriptore, verum etiam ex aliis quampluribus idem colligere licet, qui Galenum Aristoteli ac Theophrasto, ipsique adeo Platoni æquare non dubitarunt. Certe Alexander Aphrodisiensis, in librum octavum *Topicorum* non procul ab initio, satis indicat, ita omnes de Galeno existimasse. Postquam enim docuit, problematum alia ἐνδοξα esse, alia ἀδοξα, et ἐνδοξα quidem in duplici esse differentia, alia enim esse ἀπλῶς, alia ὀρισμένως, hæc subjunxit: ὀρισμένως δ' ἐνδοξα, τὰ τῶδε τινῶν ἐνδόξων ἐπόμενα· οἷον, Πλάτωνι, ἢ Ἀριστοτέλει, ἢ Γαληνῷ.

(20) *Τὰ Ἀσκληπιάδου*. Apud Nicephorum scribitur Ἀσκληπιόδοτου, quomodo etiam legit Rufinus. Paulo post, ubi legitur τὰ γὰρ Ἀπολλωνίου, restituendum est Ἀπολλωνίδου ex Theodoreto in libro *ii Hæretic. fabularum*, cap. 5, et ex Nicephoro ac Rufino.

τὰ πρότερον ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθέντα (21), τοῖς ὑστερον πάλιν ἐπιδιαστραφεῖσι, καὶ εὐρεῖν καταπολὺ ἀπάδοντα. Ὅσης δὲ τὸλμης ἐστὶ τοῦτο τὸ ἀμάρτημα, εἰκὸς μὴδὲ ἐκείνους ἀγνοεῖν. Ἡ γὰρ οὐ πιστεύουσιν ἀγίῳ Πνεύματι λελέχθαι τὰς θείας Γραφάς, καὶ εἶσιν ἀπιστοὶ· ἢ ἑαυτοὺς ἡγαῶνται σοφωτέρους τοῦ ἀγίου Πνεύματος ὑπάρχειν· καὶ τί ἕτερον ἢ δαιμονῶσιν; Οὐδὲ γὰρ ἀρνήσασθαι δύνανται ἑαυτῶν εἶναι τὸ τὸλμημα, ὅπταν καὶ τῇ αὐτῶν χειρὶ ἢ γεγραμμένα· καὶ παρ' ὧν κατηχήθησαν (22) μὴ τοιαύτας παρέλαβον τὰς Γραφάς· καὶ δεῖξαι ἀντίγραφα, ὅθεν αὐτὰ μετεγράψαντο, μὴ ἔχωσιν. Ἐνιοὶ δὲ αὐτῶν οὐδὲ παραχαράσσειν ἠξίωσαν αὐτάς, ἀλλ' ἀπλῶς ἀρνησάμενοι τὸν τε νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀνόμου καὶ ἀθέου διδασκαλίας (23) προφάσει χάριτος, εἰς ἔσχατον ἀπωλείας ὄλεθρον κατωλίσθησαν.

acceperint: nec ostendere possint exemplaria, ex ipsis ne adulterare quidem Scripturas dignati sunt: sed legem ac prophetas absolute repudiantes, per illegitimam et impiam doctrinam, sub obtentu gratiæ in altissimum exitii gurgitem delapsi sunt.

A dicunt emendata, hoc est corrupta fuerant. Jam Hermophili exemplaria cum illis quæ dixi, minime consentiunt. Ea vero quæ dicuntur Apollonidis, nō secum quidem ipsa concordant. Nam illa quæ prius ediderat, cum illis quæ postea invertit atque luxavit, conferre quilibet potest, atque inter se dissonantia deprehendere. Quantæ porro audaciæ sit ejusmodi facinus, ne ipsos quidem ignorare credibile est. Aut enim sacras Scripturas a sancto Spiritu dictatas esse non credunt, ac proinde infideles sunt: aut semetipsos Spiritu sancto sapientiores esse existimant, ac proinde quid aliud sunt quam dæmoniaci? Neque enim negare possunt, hoc facinus a se admissum esse, cum ipsorum manu descripta sint exemplaria; neque ab illis a quibus in Christiana fide instituti sunt, ejusmodi codices

CAII EJUSDEM

UT VIDETUR

Fragmentum acephalum de Canone sacrarum Scripturarum (24).

(Apud L. A. MURATORIUM V. C. *Antiqq. Ital. med. æv.* tom. III. col. 834.)

I. .... quibus tamen interfuit, et ita posuit. Tertio Evangelii librum secundo Lucam. Lucas iste medicus post ascensum Christi, cum eo Paulus quasi ut juris studiosum secundum adsumsisset, numeni suo ex opinione concriset. Dominum tamen nec ipse vidit in carne; et idem prout assequi potuit, ita et a nativitate Johannis incipet dicere. Quarti Evangeliorum Johannis ex discipulis. Cohortantibus condiscipulis et episcōpis suis dixit: *Conjunctate mihi hodie triduo, et quid cuique fuerit revelatum, alterutrum nobis enarremus.* Eadem nocte

(21) Ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθέντα. Christophorsonus legit ὑπ' αὐτοῦ· quomodo etiam Savilius ad oram sui codicis emendavit. Nostri tamen codices nihil mutant; et vulgata lectio confirmatur tum ex sequentibus, tum ex Theodoretō. Nam Theodoretus in libro II *Hæreticarum fabularum*, cap. 5. hujus loci sensum ita expressit: Καὶ οὐδὲ τοῦτο συμφώνως αὐτοὺς δεδραχέναι λέγει. Ἀλλὰ ἄλλως μὲν τὸν Θεόδοτον, ἑτέρως δὲ τὸν Ἀσκληπιάδην, καὶ Ἐρμόφιλον ἄλλως, καὶ τὸν Ἀπολλωνίδην ἑτέρως· καὶ τούτων δὲ ἕκαστον ἐπιδιορθώσεις τῶν οἰκείων ποιήσασθαι. Ex quibus apparet, Theodoretum hic legisse in plurali numero, τὰ πρότερον ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθέντα. Ipsa tamen orationis consequentia poscere videtur, ut ὑπ' αὐτοῦ potius scribatur. De solo enim Apollonide id affirmat Caius, seu quis alius auctor fuit *Parvi labyrinthi*: illum scilicet duas editiones composuisse sacrarum librorum, quarum posterior multum a priore differret.

(22) Καὶ παρ' ὧν κατηχήθησαν. Tota hæc pericope usque ad verba illa μὴ ἔχωσι, deest in codice Regio, nec admodum necessaria mihi videtur: habetur tamen in vetustissimo codice Maz., Med.

C revelatum Andreæ ex apostolis, ut recognoscentibus cunctis, Johannis suo nomine cuncta describeret. Et ideo licet varia singulis Evangeliorum libris principia doceantur, nihil tamen differt credentium fidei, cum uno ac principali spiritu declarata sint in omnibus omnia de nativitate, de passione, de resurrectione, de conversatione cum discipulis suis, et de gemino ejus adventu. Primo in humilitate respectus, quod ro..... Secundum potestate regali præclarum, quod futurum est. Quid ergo mirum, si Johannes tam constanter singula etiam in Epistolis

ac Fuk., et in interpretatione Rufini.

(23) Ἀνόμου καὶ ἀθέου διδασκαλίας. Subaudiendum videtur ἕνεκα, vel διὰ τῆς ἀνόμου καὶ ἀθέου διδασκαλίας. Ita sere Langus et Musculus hunc locum interpretati sunt, melius profecto quam Christophorsonus. Male etiam Rufinus vertit: *et obtentu impiæ hujus assertionis*, quasi Græca sic construenda sint, ἀνόμου καὶ ἀθέου διδασκαλίας προφάσει. Atqui προφάσει χάριτος dixit Eusebius. Quippe hæretici illi, obtentu gratiæ quæ per Evangelium donata est, legem ac prophetas repudiabant. Unde eorum doctrina merito ἀνομος et ἀθεος dicitur: ἀνομος, eo quod legem rejicerent; ἀθεος, eo quod prophetas unius ac veri Dei nuntios repudiarent.

(24) Fragmentum istud proferimus e vetustissimo codice Ambrosiano decerptum, atque illud eruditorum omnium examini subjicimus, nullum demendo ex erroribus quibus librorum imperitia scripturam saturavit atque scedavit; quanquam nihil ii obstant, quominus pretium rei intelligamus. MURATOR. l. c.

suis proferat dicens in semetipso : *Quæ vidimus oculis nostris, et auribus audivimus, et manus nostræ palpaverunt, hæc scripsimus.* Sic enim non solum visorem, sed auditorem, sed et scriptorem omnium mirabilium Domini per ordinem proficitur.

II. *Acta* autem omnium apostolorum sub uno libro scripta sunt *Lucas* optime *Theophile* comprehendit, quia sub presentia ejus singula gerebantur, sicut et semote passionem Petri evidenter declarat, sed profectionem Pauli ab Urbe ad Spaniam proficiscens.

III. *Epistola* autem *Pauli*, quæ, a quo loco, vel qua ex causa directe sint, voluntatibus intelligere, ipse declarat. Primum omnium Corinthiis schisma hæresis interdicens, deinde Callactis circumcissionem. Romanis autem ordine Scripturarum, sed et principium earum esse Christum intimans, prolixius scripsit, de quibus singulis necesse est a nobis disputari; cum ipse beatus apostolus Paulus sequens prædecessoris sui *Johannis* ordinem, non nisi nominatim septem Ecclesiis scribat ordine tali: *Ad Corinthios* prima, *ad Ephesios* secunda, *ad Philippenses* tertia, *ad Colossenses* quarta, *ad Galatas* quinta, *ad Thessalonicenses* sexta, *ad Romanos* septima. Verum Corinthiis et Thessalonicensibus licet pro correptione iteretur, una tamen per omnem

(25) Vidistin', quot vulnera frustulo huic antiquitatis inflixerit librariorum incuria atque ignorantia? MURATOR.

orbem terræ Ecclesia diffusa esse denoscitur. Et *Johannes* enim in *Apocalypsi* licet septem ecclesiis scribat, tamen omnibus dicit. Verum *ad Philemonem* una, et *ad Titum* una, et *ad Timotheum* duas pro affectu et dilectione; in honore tamen Ecclesiæ catholicæ, in ordinatione ecclesiasticæ disciplinæ sanctificatæ sunt. Fertur etiam *ad Laudecenses*, alia *ad Alexandrinos* Pauli nomine fictæ ad hæresem Marcionis; et alia plura quæ in catholicam Ecclesiam recipi non potest. Fæl enim cum melle misceri non congruit.

IV. *Epistola* sane *Judæ*, et superscripti *Johannis* duas in Catholica habentur. Et *Sapientia* ab amicis *Salomonis* in honorem ipsius scripta. *Apocalypsis* etiam *Johannis* et *Petri*, tantum recipimus, quam quidam ex nostris legi in Ecclesia nolunt. Pastorem vero NUPERRIME TEMPORIBUS NOSTRIS in urbe Roma *Herma* conscripsit, sedente cathedra urbis Romæ Ecclesiæ Pio episcopo fratre ejus. Et ideo legi cum quidem oportet; se publicare vero in Ecclesia populo, neque inter prophetas completum numero, neque inter apostolos in finem temporum potest. *Arsinoi* autem seu *Valentini*, vel *Miltiadis* nihil in totum recipimus; qui etiam novum *Psalmorum* librum Marcioni conscripserunt, una cum *Basilide* *Assianum* *Catafrygum* constitutorem (25).

ANNO DOMINI CCXXII.

JULIUS AFRICANUS

NOTITIA

(FABRIC., *Bibliotheca Græca*, ed. HARLES, tom. IV, p. 241. Hamburgi, 1795, in 4°.)

SEXTUS (1) JULIUS AFRICANUS, SYRUS, ex Emaunte, sub Antonino Helogabalo et Alexandro Severo claruit (2). Zachariæ Lundii commentarium ms. in *Africani Cestas* servari, accepi Hasniæ a Wolfio, regie biblioth. custode. In illis fragmentis cap. 29 auctor testatur, vidisse se Bardesanem Parthum, quem diversum mihi esse persuadeo a Bardesane scriptore. Nam et huic minus convenit illa jacu-

(1) Sextum unus vocat Suidas. FABRIC. Σέκτωρ scribitur, forsan operarum vitio, ab Eudocia. HARL.

(2) Circa ann. Chr. 221. Vid. Saxii *Onom. lit. I*, pag. 552 sq., nota. C. 228. Vid. Hambergeri *zuerli Nachrichten*, tom. II, pag. 525 sq. Uterque plures citat, qui de Africano egerunt. HARL.

(3) Quod ζωγγραφῆσαι βέλεσιν vocat Africanus, sicut Philostratum lib. II *De vita Apollonii*, cap. 28, pag. 81, dicitur σκιεγραφῆσαι βέλεσιν. Magisque

lando pingendi sagittarumque ictibus formam ejus, quem vellet, pulchre describendi solertia (3), quam in suo Africanus prædicat, et hic Parthus fuit, alter Babylonius. Denique qui sub Antonino vixisse scriptorem docent Porphyrius et Eusebius, si Elagabalum, non Marcum Philosophum intellexissent, perinde ut Hieronymus cap. 65, ubi de Africano disserit, nota quadam addita Antonini nomen distin-

admirandum hoc, quam quod in veteri inscriptione apud Gruterum pag. DLXII, de Sorano Batavo:

*Emissumque arcu dum pendet in ære telum
Ac redit, ex alia fixi fregique sagitta.*

Vel quod de Domitiano Sueton. cap. 19, *In pueri procul stantis præbentisque pro scopo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent.*